

Gesluierde moslimvrouwen in de slachtofferrol in het journaal

Waarom dragen islamitische vrouwen de sluier? Hoe vormen zij hiermee hun identiteit? En welke van die beweegredenen komen werkelijk in het televisiejournaal aan bod? Kimberly Verthé, licentiate Communicatiewetenschappen (VUB), nam de Vlaamse berichtgeving over de hoofddoekenkwestie onder de loep. De belangrijkste conclusie van haar onderzoek is dat de gesluierde vrouw in de gemediatiseerde discussie nog altijd getypeerd wordt als slachtoffer. Haar sluier wordt vooral geassocieerd met onderdrukking, dwang en een gebrek aan emancipatie. Dit gebeurt niet puur visueel, maar eerder discoursmatig, m.a.w. in de combinatie van tekst én beeld.

De positie van de islamitische vrouw staat vandaag hoog op de mondiale politieke agenda's. Ze symboliseert het debat over terrorisme, over integratie, over de oprukking van extreemrechts, over de vraag of het islamitische geloof in staat is te moderniseren, enzovoort. In de discussiewoede verwijst men al te vaak naar de hoofddoek als de oorzaak van de zogenaamde onderdrukking van de moslimvrouw. Anno 2005 is de emancipatie van moslimvrouwen inderdaad nog geen voldongen feit. Vanuit een bezorgdheid dat versterkte beeldvorming op televisie nog een extra barrière kan zijn voor hun emancipatie, zoekt de auteur expliciet naar negatieve stereotypering. Het opzet van het onderzoek beperkt zich tot een doorlichting van het VRT-journaal. De openbare omroep heeft immers de opdracht een representatief beeld van de groepen in onze maatschappij te schetsen. Bovendien maakt de auteur hiermee een eerste voorzichtige evaluatie van de *Cel Diversiteit*. Die cel, opgericht bij de VRT in het voorjaar van 2004, moet waken over correcte beeldvorming van etnisch-culturele minderheden.

Eerder onderzoek wees uit dat etnisch-culturele minderheden vanaf 1980 vaker zichtbaar zijn op het scherm. Zelden uit men nog openlijk racistische uitspraken. Maar dit betekent niet dat de houding van de westerse media t.o.v. etnisch-culturele minderheden vandaag altijd even positief is. Het racisme zou zich nu, in vergelijking met vroeger, veel subtieler uiten. Systematische aanspreking in veralgemenende termen en systematische vermelding van nationaliteit en religie zijn voorbeelden hiervan. Racisme is ook in de maatschappij van gedaante veranderd. Vroeger kwam racisme vooral voort uit een gemaakt onderscheid in biologische kenmerken, terwijl vandaag de nadruk ligt op cultuur. Mechanismen van uitsluiting en marginalisering treden inderdaad steeds meer op t.a.v. geloofsuitingen, vooral jegens moslims. Omdat de sluier voor veel westerlingen het zichtbaarste symbool is van de islam en een icoon voor hun anderszijn, is het aannemelijk dat hedendaags racisme zich daartegen uit.

Het onderzoek van Kimberly Verthé vertrekt van de stelling dat de media nog altijd stereotypematisch en negatief berichten over de 'ander' (de niet-westerling). Dat zou gebeuren in termen van 'wij' versus 'zij'. In academische termen noemt men dit fenomeen 'othering'. Dat wil zeggen dat men een bepaalde groep mensen als de 'eigen groep' definieert en dus de rest als 'anders'. Othering en stereotypering zijn in essentie positieve zaken want ze geven een noodzakelijke houvast in het bestaan. Het wordt pas een negatief proces wanneer, in dit geval, de moslimvrouw en de islamitische cultuur als anders én minder gedefinieerd worden. De studente is voor dit uitgangspunt geïnspireerd door Edward Said, één van de voornaamste postkoloniale critici van het demonisch voorstellen van de islam. Die laatste legt in zijn boeken de link tussen vroegere koloniale ideologieën en hedendaagse racistische en seksistische discours t.a.v. de onderdrukte, de migrant, de vrouw, enzovoort. Bovendien klaagt Said aan dat de identiteit en de geschiedenis van de ander in het discours getypeerd worden als onveranderlijk en traditioneel. Hij bestrijdt ook de karakterisering van de ander als passief in sociale en globale processen. Vanuit dit kader toetst de studente de strategie van othering op het hedendaagse discours over de allochtone, gesluierde vrouw. Ze zoekt dus expliciet naar negatieve en binaire stereotypering in de mediaberichtgeving. Ze neemt hiermee een positie in en is zich van meet af aan bewust dat die kritische positie gevolgen heeft voor de resultaten van haar onderzoek.

Ten eerste concludeert zij dat het VRT-journaal tekort schiet qua duiding van de levensstijl van de gesluierde vrouw. Uiteenlopende politieke, sociale, modieuze en seksuele beweegredenen voor het sluiëren komen nauwelijks expliciet ter sprake. Andere recente betekenissen van de sluier worden dan weer wel aangehaald, zodat veralgemening van deze conclusie ongegrond is. Zo komt volgens de onderzoeker in het VRT-journaal de verwoording van een hybride identiteit van moslimvrouwen aan het licht (bijvoorbeeld een beeld van moslims met de Belgische vlag in de hand, drukt uit dat ze zich zowel moslim als Vlaming voelen). Onmiskenbaar circuleerde echter vooral de idee van westerse twijfel over de vrije keuze. Volgens Kimberly is het niet evident dat Vlamingen het sluiëren als culturele praktijk beter begrijpen o.b.v. het VRT-discours. Ze vreest voor een eerder essentialistische interpretatie: de sluier als religieus 'anderszijn'-symbool.

Ten tweede wordt de slachtofferrol – vaak aangehaald in studies m.b.t. diversiteit in de media – in het onderzoek van Kimberly Verthé bevestigd. Visueel wordt de gesluierde vrouw nochtans zelden gesignaleerd als object van fysiek geweld, oorlog, rampen en ander onrecht. In de discoursanalyse komt echter een andere notie van ‘slachtoffer’ in de beeldvorming naar voren: het slachtoffer van een westers ideologisch onderdrukkingsdiscours. Die rol manifesteert zich in de verdedigende toon die moslimvrouwen aannemen in de dialogen. De islam wordt in dat discours gezien als een traditioneel stelsel van onveranderlijke voorschriften die individuele moslims in hun ontplooiingsmogelijkheden beperkt en hun integratie in de Vlaamse samenleving belemmert.

Ten derde herkent de auteur binaire stereotypes (in de vorm van ‘wij’ versus ‘zij’) als men spreekt over het bijzondere religieuze karakter van de gesluierde vrouw. ‘Hun’ religieuze samenleving zou binair tegenover ‘onze’ neutrale democratische staat staan. De notie van ‘individuele keuze voor het geloof’ wordt in dat discours verkeerdelijk verwoord en uiteindelijk niet erkend.

Een vierde, positieve conclusie is dat veralgemeningen in het woordgebruik beperkt blijven. Stereotypering wordt daardoor in zekere mate ook beperkt. Reporters gebruiken termen als ‘moslimvrouwen en –meisjes’. Het identiteitsverschil van moslims van de 1ste, 2de en 3de generatie wordt daarentegen te weinig duidelijk gemaakt. Overwegend jonge vrouwen zijn aan het woord.

De studente maakt na afronding van het onderzoek nog twee kritische reflecties. **Ten eerste** is ze zich ervan bewust dat haar onderzoek slechts een deel van het verhaal vertelt. Vanuit Said’s denkkader vernauwt ze haar blik tot het relatief kleine aantal beoordelende uitspraken van sommige publieke figuren. Die uitspraken zijn ernstig in het huidige politieke klimaat waarin extreemrechts zijn opmars maakt en waarin het gemakkelijk is om negatieve gevoelens omtrent islam nog meer aan te wakkeren. Sowieso vereist het analyseren van de islam in de media een bredere aanpak. Ook de stroom uitspraken van welwillende mensen die bijdragen aan een positief beeld van de islam en haar gelovigen zou diepgaand geanalyseerd moeten worden.

De analyse zegt **ten tweede** meer over de context van de Vlaamse hoofdzoekendiscussie in 2004 zelf dan over eventuele algemene tendensen in de mediaberichtgeving. Als zich in de toekomst nog crisismomenten over het hoofdzoekende debat voordoen, zou een analyse ervan uiterst interessant zijn. Vooral het crisismoment over de zaak Remmery dat doorloopt in 2005, lijkt interessant onderzoeksmateriaal. Net daar zag de auteur immers een kentering van het negatieve discours. In de beeldvorming van de Marokkaanse Naima Amzil heerste consensus over het feit dat Naima slachtoffer is van racisme in Vlaanderen. En dus geen slachtoffer van het subtiel westers onderdrukkingsdiscours!

Voor alle verdere vragen en info:

Kimberly Verthé – 0494/33.42.84 – kimberly.verthe@vub.ac.be

Prof. Dr. Nico Carpentier – nico.carpentier@vub.ac.be